

EL NEPOTISME DE PERE VIRGILI

Dr. Josep M.ª Massons

INTRODUCCIÓ

Quan una persona assoleix l'èxit és natural que molts dels seus parents cerquin la seva protecció. Es el que se'n diu nepotisme.

El nepotisme de Pere Virgili fou del domini públic i la seva memòria va perdurar. Francesc Salvà i Campillo vint anys després de la mort de Virgili l'acusà d'haver creat el Col·legi de Cirurgia de Barcelona buscant el profit dels seus parents (*).

Aquest judici de Salvà i Campillo és històricament inacceptable per la senzillera raó de que Perchet no va tenir la menor participació en la fundació del Col·legi de Càdis, doncs ell va arribar a Espanya onze anys després.

Altra qüestió es si Virgili va protegir o no als seus parents.

Aquest assaig pretén trobar una resposta adequada reunint una sèrie de dades aparentment inconexes, però rigorosament certes.

Les dues famílies

Quan un es casa té dues classes de parents: els propis i els de la muller.

En aquest cas foren aquests darrers els que jugaren el paper més important.

Ens ocuparem d'ells en primer lloc.

Els parents de la dona: els Roland i els Beau

Pere Virgili es va casar el dia 28 d'octubre de 1734 amb Joana Roland².

Joana era filla d'uns francesos –Nicòlès Roland i Magdalena Cathelin– naturals de Martigues o Martega, una petita vila situada en varies illes vora l'abocament del Ròdan.

Allí s'havien casat i quan els havia nascut el primer fill –una nena que es deia Anna– van emigrar a Càdis.

Joana Roland –la Senyora Virgili– era la segona noia d'aquest matrimoni i tenia connexions amb els cirurgians navals, perquè un germà seu anomenat Llorenç era en aquell moment segon cirurgià de l'Armada i la seva germana –Anna– gran estava casada amb Josep Beau també cirurgià naval. Donades aquestes característiques no és estrany que Virgili conegués Joana Roland i s'hi casés.²

Els Roland, ultra Anna, Joana i Llorenç van tenir una filla anomenada Antònia que el 20 d'octubre de 1741 es va casar amb un altre cirurgià naval que es deia Francisco Nueveiglesias².

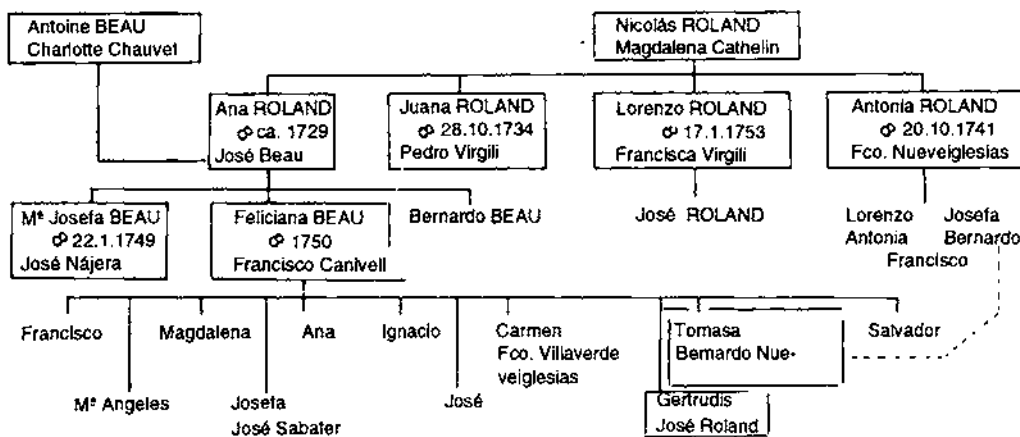
Cal considerar també la família Beau.

Antoine Beau i Charlotte Chauvet eren del Tarn; allí es casaren i allí els nasqué el primer fill –Josep–.

Com els Roland, emigraren a Càdis i el noi es feu cirurgià i –com ja ho hem dit– es casà amb la filla gran dels Roland.²

Virgili, doncs, estava lligat –per part de la seva dona– amb dues famílies franceses establertes a Càdis: els Ro-

(*) la frase atribuïda a Salvà era: El Colegio de Cádiz fue un patrimonio para los parientes de su principal fundador Perchet. El de Barcelona para los de Virgili. El de Madrid para los ahijados de Gimbernat¹.

Aquest quadre ens mostra com les tres germanes Roland - Cathelin es van casar amb tres cirurgians de l'Armada tots ells molt qualificats. El mateix van fer les germanes Beau Roland.

Noti's finalment com les quatre germanes Canivell Beau van fer el mateix.

nd i els Beau.

El matrimoni format per Josep Beau i Anna Roland va tenir els fills següents:²

M.ª Josefa, nascuda l'any 1725 que el dia 22 de gener de 1741 es va casar amb José Plácido de Nájera un dels catedràtics que Virgili va portar a Càdis.

Feliciana, nascuda l'any 1728 i casada l'any 1750 amb Francesc Canivell, un cirurgià militar que fou fixat per Pere Virgili com Professor del Col·legi.

Teresa i Antonio, nascuts respectivament en 1730 i 1732 sense cap significació i

Bernardo, nascut l'any 1735 i que va ser un dels Professors del Reial Col·legi de Cirurgia de Càdis.

O sigui, que van haver-hi a Càdis set cirurgians navals, tots menys un, situats en llocs de comandament i de responsabilitat, units tots per dos trets genètics: Roland i Beau, amb la particularitat que el primer el portava en forma dominant un de sol –Llorenç– i els altres sis en forma recessiva. Igualment el Beau era dominant en dos (Josep i el seu fill Bernat) i recessiu en els demès.

En el quadre adjunt que hem pres d'Albiol², veiem tot això que hem anat dient i com l'influència Roland-Beau no va quedar limitada als primers temps del Col·legi de Càdis, ja que el net de Pere Virgili –Josep Roland i Virgili– es va casar l'any 1782 amb Gertrudis Canivell i Beau i una germana d'aquesta –Tomasina– va contraure matrimoni amb Bernardo Nueveiglesias Roland.

els primers passos del "Real Colegio de Cirugía" de Càdis

Mentre s'esperava la publicació dels estatuts del nou Centre d'Ensenyament es procedí a crear el seu claustre de professors.

Virgili, en un memorial elevat a la Secretaria de Marina va proposar jubilar Gregorio Condomina –un graduat de Mompeller– per motius de salut, "dándole su sueldo donde le prueben mejor los aires", col·locant en el seu lloc a Llorenç Roland, al que juntament amb Lorenzo Nueveiglesias es faria venir d'Itàlia on es trobaven servint l'exèrcit de terra expedicionari espanyol que prenia part en la anomenada Guerra de successió d'Àustria.

Lorenzo Nueveiglesias passaria de cirujano 1.º de la Armada a Ayudante del Cirujano Mayor i ocuparia una càtedra en el nou Col·legi.

Hi havia a Càdis ocupat en l'ensenyament un cirurgià "Ayudante de Cirujano Mayor" que es deia Jean Chauvet. Virgili va proposar enviar-lo a Cartagena "por no ser en estado de servir por la enseñanza" i posar en el seu lloc José de Nájera, en aquell moment Catedràtic de Cirurgia de la Universitat de Salamanca i que havia estat alumne de la primitiva escola de Cirurgia que Lacombe havia creat a Càdis. Nájera, havia "debutat" com cirurgià naval –cirurgià primer el 23 d'agost de 1735– però en no poder resistir la navegació passà, al desembre d'aquell any, a l'Exèrcit, al Regiment de Toledo i, d'allí estant, oposità, a una Càtedra de Salamanca i la guanyà el 29 de gener de 1742.³

Cridat per Virgili passà a Càdis el 15 d'octubre de 1748.

Segurament, en aquell moment tenia relacions amb M.ª Josefa Beau i Roland perquè es van casar al cap de quatre mesos.

Totes aquestes peticions li foren concedides a Virgili el 15 d'octubre de 1748.

Quedava constituït el primer claustre format per Pere Virgili i Francisco Nueveiglesias (els dos casats amb dues

germanes Roland), de Llorenç Roland, de José de Nájera casat amb M.ª Josefa Beau i Roland i de Gaspar Pellicer⁴, del que es van desfer ben aviat (*).

Més endavant Llorenç Roland va arrodonir aquest "rolandisme" casant-se amb la seva neboda, la filla única de Pere Virgili i de Joana Roland. Una mica més endavant un nou Professor del Col·legi –Francesc de Canivell– es casava amb Feliciana Beau i Roland i un germà d'aquesta, Bernardo, devenia també Catedràtic.

Queda ben palès el nepotisme de Pere Virgili a favor dels parents de la seva muller, nepotisme que es va iniciar l'any 1741 quan Virgili –que era un "Ayudante de Cirujano Mayor"– va aconseguir que el seu cunyat, Llorenç Roland, fos enviat a París cobrant el sou de Cirurgià de l'Armada (**).⁵

Parlem ara dels germans Ignasi i Francesc Canivell. Eren barcelonins, fills d'un pare flequer, la família del qual procedia de Ripoll on eren canònics, és a dir, fabricaven la part més difícil de les armes de foc que tanta anomenada tenien a tota Europa

Graduats a Cervera es van distingir en la guerra de successió d'Àustria i en retornar d'aquesta campanya, Virgili

els proposà –com havia fet ell– deixar l'Exèrcit i entrar a la Marina. Ignasi –germà gran– va ser Catedràtic de Cirurgia i va morir poc temps després.

La quarta acció de nepotisme va ser la incorporació de Francesc Canivell. Fixem-nos que fou nomenat Bibliotecari l'any 1749 i el 1750 es casava amb Feliciana Beau i Roland. No és molt difícil posar que el nomenament tingué lloc quan Francesc i Feliciana festejaven.

Quan Virgili va aconseguir de la Secretaria de Marina el permís i les subvencions per a enviar gent a París –alumnes– i a Leyden –un professor i dos alumnes– a ampliar estudis, no es va oblidar dels parents. Recordem que José Plácido de Nájera era el professor pensionat per anar a estudiar a Leyden l'any 1751. Cinc anys més tard anà a Bolònia d'on en retornà al febrer de 1757 doctorat en Medicina per aquestes dues Universitats.

També hi anà Bernat Beau, encara que sense pensió i allí es trobava quan el 9 d'abril de 1754 –al cap de tres anys per intercessió de Don Luís Godin– (***) se li concedí una beca per anar a doctorar-se en Medicina a Bolònia juntament amb Nájera i els estudiants Selvaresa i Bèjar⁸.

(*) L'any 1752 va ser nomenat Protomédico de la Armada. Era realment un ascens, però l'apartava del Col·legi de Cirurgia².

(**) "... pasó a París con licencia y allá se mantubo a expensas propias para perfeccionarse en su Facultad"⁶.

(***) Transcrivim la carta que Don José Ortega va escriure a Don Luís Godin, a favor de Bernat Beau "...sírvasse Vmd., en esta ocasión el patrocinar un muchacho mozo aplicado y capaz, a quien conoció Vmd. en Leyden. Llámase Don Bernardo Beau es hermano de Don Joseph de Nájera, sobrino de Don Lorenzo Rolán, cuñado y yerno (sic) de Don Pedro Virgilio. Dicho Don Bernardo está en Holanda con los demás Españoles pero sin sueldo del Rey; ha estudiado Medicina, Anathomia y Sirurgia, y ahora que de la Corte se piden seis sugetos nuevos para ir a París, y que los de Olanda van a Boloña (Bolonia) he de merecer a Vmd. se sirva proponer a dicho Don Bernardo para que con sueldo del Rey vaya a Boloña o sea uno de los seis que deben ir a París pues Don Pedro Virgilio no le ha puesto en la lista de los seis que hoy propone por orden de la Corte, y sin duda por el recelo de parecer preferir a lo de su familia, y más en esta ocasión en que va propuesto ya un propio sobrino suyo muy bello mozo. Don Antonio Yamet Vmd. sabe lo timorato de la conciencia de nuestro Don Pedro Virgilio, y al mismo tiempo conociendo la aplicación del mozo que está en Olanda ve Vmd. quan acreedor es a la gracia del Soberano pues a su costa o de su hermano se está manteniendo tres años ha entre estrangeros..."⁹

No costa gaire veure aquí la màcula —però molt hàbil de Pere Virgili. Els Virgili. Pere era el segon fill d'una família de nou germans que queda il·lustrada a l'adjunt quadre genealògic. De cara al futur quedava assegurada l'existència de nebots.

Destaquem però, que tan sols la ascendència de dues germanes de Virgili, rebé els seus favors. Foren la germana gran Maria Angela i la quarta, Gerònima.

Maria Angela (nascuda un any i mig abans que Pere Virgili —4 de juliol de 1697—) es va casar amb Llorenç Guillaumet, un pagès de Gratallops; el seu fill Antoni— va anar a estudiar a Càdis i el seu oncle el va enviar a París, l'any 1754 amb una beca. Malhauradament Antoni Guillaumet va morir a la capital de França el 15 d'octubre d'aquell any.²

Gerònima Virgili —nascuda el 31 de gener de 1704— va contraure matrimoni amb un propietari agrícola de Falset, Gaietà Muntaner.

D'aquest matrimoni en sorgiren tres fills: un noi —Andreu— i dues noies: Maria i Teresa, tots objecte de la protecció de l'oncle Pere.

Andreu Muntaner i Virgili va néixer a Falset el 30 de novembre de 1740¹⁰.

Diego Ferrer¹¹ ens ha il·lustrat sobre la trajectòria d'Andreu Muntaner a Càdis.

La història és la d'un bon estudiant que compta, amb la protecció oficial.

Ingressà al Col·legi de Càdis l'any 1761.

S'ha d'admetre que vivint com vivia aleshores Virgili a Barcelona, sorprén el fet de què l'Andreu Muntaner se n'anés a estudiar a Càdis.

L'explicació l'hem de buscar en el fet de què, mentre els estudis duraven a Càdis entre quatre i cinc anys, a Barcelona es perllongaven entre un i dos anys més.

Per altra banda, la protecció per part dels mestres quedava assegurada amb tres cosins que eren catedràtics.

En efecte, el seu fiador a Càdis fou el Dr. José de Nájera (*).

Així s'explica també el fet de què l'existència d'un Col·legi a Barcelona no estronqués l'anada de catalans a Càdis.

L'historial acadèmic resumit és el següent. Nota màxima als exàmens de 1761, de 1762, de 1763 i de 1764. Precisament, en premi d'aquestes bones notes, se'l nomenà "Practicante Mayor de Cirugía" i, passats els exàmens de 1765, "Practicante Mayor de Medicina".

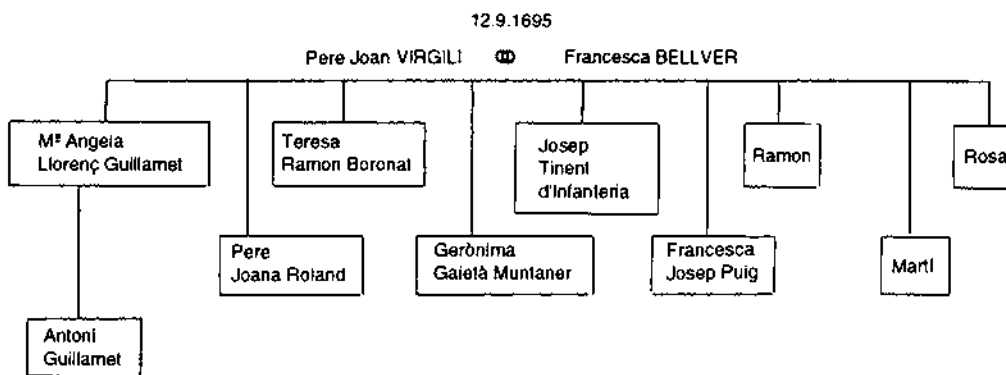
Acabà la carrera l'any 1766 i li atorgaren el Premi anual de l'Escola, que era sortir-ne amb la graduació de "Cirujano 1.º" (**), un guardó codiciadíssim perquè suposava tenir a l'Armada, als 24 o 25 anys, una graduació que no s'assolia —si s'assolia— fins als 40 o 50 anys.

Fou destinat al Ferrol, però desseguida Virgili va trobar manera de col·locar al seu nebot al Col·legi de Càdis.

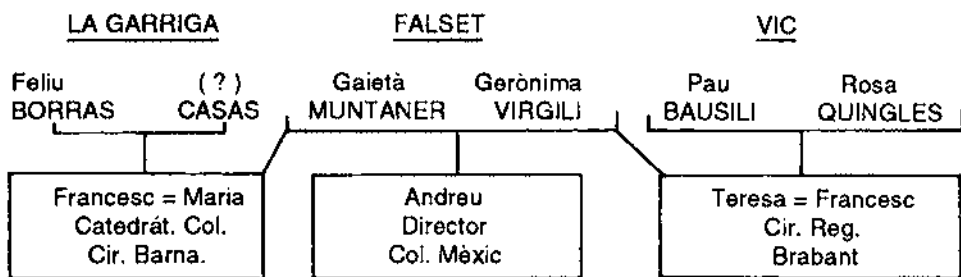
Resultà que el Dissector patia una malaltia respiratòria i es va arribar a la

*) Tant a Càdis com a Barcelona, els estudiants havien de presentar el nom d'una persona solvent a càrrec de la família de Càdis o de Barcelona disposada a fer-se càrrec de les despeses o de les incidències de l'alumne.

**) L'Armada tenia un nombre limitat de cirurgians de 1.ª i cirurgians de 2.ª. Quan un alumne acabava els seus estudis si volia fer la carrera de la Marina de Guerra havia de servir un temps —interinament— com a "Habilitado de Cirujano de 2.ª". Si anys més tard aconseguia entrar ho feia de Cirujano 2.ª i el cap de molts anys ascendia —quan hi havia vacants— a "Cirujano 1.ª".

*Pares i germans de Pere Virgili
(de la tesi de Rafael Albiol)*

Els germans Maria, Andreu i Teresa Muntaner, protegits per Virgili.

conclusió de què li convenia anar a Chiclana on, ultra el millor aire que a Cádiz, no ensumaria les exhalacions dels cadàvers, que –pel que es dedueix– li eren fatals.

I que com l'estudi de l'Anatomia era molt important calia cobrir interinament la plaça, proposant per a Dissector al seu nebot.

D'aquesta manera fou com l'Andreu Muntaner es veié a Cádiz encarregat "de ejercer las ausencias y enfermedades del Maestro de Anatomía" el que simultanejava amb l'assistència dels malalts a l'Hospital.

Entre 1763 i 1764, les autoritats del Virreinat de Mèxic decidiren crear una Càtedra d'Anatomia. El projecte era poc ambiciós; es tractava d'encarregar –remunerant-los– als propis metges de l'hospital de fer un parell de disseccions de manera que els aspirants a l'aprovació del Protomedicat tinguessin una idea de l'Anatomia humana.

L'instància anà a parar a Madrid i allí es sotmeten al criteri de Virgili qui va veure desseguida la ocasió de repetir a Mèxic les experiències de Cádiz i de Barcelona i, de passada, col·locar un nebot.

El 2 de maig de 1768, d'acord amb l'opinió de Virgili, s'enviava a Mèxic a l'Andreu Muntaner com Professor d'Anatomia i Cirurgia i un col·legial de Cádiz que es deia Antonio Moreno, amb la missió d'organitzar un centre d'ensenyament.

Explicar les dissorts d'Andreu Muntaner a Mèxic on metges, cirurgians i autoritats locals el reberen tan malament com pogueren a les que s'hi afegí, per a acabar-ho d'adobar, un greu saturnisme que el va anar paralitzant progressivament, ens allargaria excessivament.

L'any 1770, Virgili emmalaltí greument i abandonà Madrid definitivament

i fins la seva mort l'any 1776 restà un home sense influència política.

Així es frustrà una generosa iniciativa. Calia una personalitat com la de Virgili per a triomfar de la rutina defensada per ineptes temerosos de perdre llurs privilegis. Sense Pere Virgili s'acomplí allò de "la llum brillà enmig de les tenebres i aquestes no la volgueren comprendre".

Però no s'acaba amb Andreu Muntaner, el nepotisme d'aquesta branca familiar.

Una germana de l'Andreu –que es deia Maria– es va casar –segurament l'any 1768 amb Francesc Borràs i Casas, cirurgià llatí de dos examens al Col·legi de Barcelona el dia 27 de febrer de 1765¹². Era fill d'un cirurgià-barber de la Garriga –Feliu Borràs– i va ingressar a l'exèrcit com cirurgià del Regiment d'Alcàntara nou mesos després de la seva graduació¹³.

Protegit per Llorenç Roland, parent indirecte seu, va fer una bona carrera, perquè fou Catedràtic del Reial Col·legi de Cirurgia l'any 1784 i Director de 1799 fins 1804 en què morí¹⁴.

Quan Pere Virgili abandonà definitivament Madrid i s'instal·là en una casa de la seva propietat al carrer de la Portaferrissa, vivia amb una neboda –Teresa– que era germana de Maria i d'Andreu Muntaner.

Tot fa pensar que aquesta neboda era la nineta dels ulls d'en Virgili.

Almenys, li va demostrar el seu afecte dotant-la en ocasió del seu matrimoni amb un graduat del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona, Francesc Bausili.

Efectivament, l'any 1773, uns dies abans d'aquest casament, Pere Virgili signava davant el notari Mallachs la donació de 150 pesos senzills de 14 rals d'ardits (2.100 rals) com dot, acomplint una promesa feta en el seu testament data 11 de novembre de 1772².

Admetem que si el nepotisme hagués estat indiscriminat hauria haver hagut de recaure sobre Francesc Bausili.

El que passava era que Bausili no era un home brillant. Se'l col·locà en un Regiment de walons un cop es va llicenciar de cirurgia de dos examens (*) –que era el mínim– i després la mort sobtada de la seva dona a Falset sis anys més tard (1779)¹⁵, quan ja Virgili havia mort, va posar punt final a tota protecció.

No sabem que aquest matrimoni efímer hagués tingut descendència. El que sabem és que Francesc Bausili es va tornar a casar i que va morir el 16 de novembre de 1808 en un poblet de la Vall de Cabuérniga a Cantabria on es trobava de camí cap a Santander en una horrible retirada de l'exèrcit derrotat a Zornoza.

En aquell moment, pertanyia al Cos d'Artilleria que era una bona situació militar i portava 36 anys de servei a l'Exèrcit. Va deixar vídua i dues filles: M.ª Teresa Sanvicente i M.ª Ramona i Josefa¹⁶.

La xarxa de parents

Cercant fer una síntesi de tot el que hem dit, veurem que hi va arribar a haver a Càdis quatre Catedràtics emparentats amb Pere Virgili. Més ben dit foren cinc, encara que no coincidiren tots a l'hora perquè Llorenç Roland fou enviat a Barcelona l'any 1760, com Catedràtic i Vice-Director i quan Virgili hagué de retornar a Madrid, Roland quedà com Director efectiu i Cirurgia Major de l'Exèrcit.

D'aquesta manera la xarxa de Pere Virgili –des de 1758– anava de Mèxic (on hi tenia de Director un nebot) a Barcelona on qui dirigia el Col·legi era

el gendre i cunyat alhora, passant per Càdis on hi tenia quatre Catedràtics emparentats via Roland i un d'ells –Francisco Nueveiglesias– encarregat de dirigir-lo.

Precisament el fet de què dos parents dirigissin els dos Col·legis feia que aquesta influència no es limités al camp acadèmic. El Director de Barcelona era el "Cirujano Mayor del Ejército" i el de Càdis el "Cirujano Mayor de la Armada". Això vol dir que tenien en les seves mans els nomenaments dels cirurgians de les Forces armades, els seus ascensos, etc...

Tanmateix aquest "imperi" va durar ben poc.

Ja hem vist com la miopia i baixada d'objectius i una malaltia feren fracassar l'empresa d'Ultramar.

Pel que toca a Barcelona sabem que Llorenç Roland era un abúlic i el govern efectiu va caure en mans del Secretari –Francesc Puig– que era un treballador incansable i un apassionat del poder. Aquesta situació "de facto" passà a ser plenament legal, quan Roland fou enviat al Camp de Gibraltar a fi d'organitzar i dirigir l'assistència quirúrgica de l'Exèrcit que assetjava el Penyal¹⁷.

Finalment, el greu reumatisme que obligà Virgili a deixar Madrid cercant en debades l'any 1770, la seva curació en els banys de Caldes de Montbui, l'arraconà de manera definitiva.

La "camarilla" Virgili després de 1770

Acabem de veure com el Col·legi de Barcelona va caure en mans de Francesc Puig¹⁸.

Puig tenia una gran ambició per marcar però li mancava talent polític. Degut a que Roland fou nomenat Cap dels serveis de Cirurgia de l'Exèrcit

(*) El dia 20 de juny de 1772.

que assetjava Gibraltar, Francesc Puig, dirigí el Col·legi en solitari i exercí de manera positiva i enèrgica el càrrec anexe de "Cirujano Mayor del Ejército" entre 1780 i 1784.

Quan l'any 1784 Roland retornà a Barcelona la "camarilla" virgiliana es va desfer d'en Puig jubillant-lo el 19 de juliol d'aquell any¹⁸.

Però Roland continuà tan abúlic com abans de tal manera que el Col·legi de Barcelona arribà a ser el que vulgarment se'n diu "una olla de grills"; això feu que –des de Madrid–, l'any 1790, uns mesos abans de la mort de Roland, el destituïren i enviaren de Director a Francisco Martínez, un Catedràtic de Càdis, que fou mal rebut i que no va poder entendre's amb els catalans, tots més o menys "virgilians" o "rolandistes"¹⁹.

Tampoc a Càdis el clan Roland va marxar del tot bé.

Ja hem dit que Virgili va nomenar com lloctinent seu a Francisco Nueveiglesias i ell no va deixar de vigilar el funcionament d'aquell centre que ell considerava la "criatura" favorita.

Entre amonestacions epistolars²⁰ i actuació de Nueveiglesias les coses van anar tirant fins que aquest va sofrir un insult apoplètic. Llavors el substituïren interinament el Dr. José de Nájera, un altre parent.

Però Nájera era home de mal geni i va començar a imposar una disciplina, mal rebuda per mestres i estudiants tant que Virgili hagué d'escriure més d'una carta demanant obediència al Director-interi^{20,21}.

Però de Nájera va fer dues coses pitjors. Primerament es va saltar l'autoritat de Virgili, de la manera següent.

Dins de la jerarquizació d'autoritats el cap suprem de tota la Sanitat era el "Protocirujano de Su Majestad", també anomenat "Primer Cirujano de Cá-

mara", que, en aquells moments era un francès que's deia Pere Perchet.

Pere Virgili era el Director del Col·legi de Cirurgia de Càdis i del de Barcelona i estava per sota de Perchet que era "President" dels dos Col·legis.

Com que tant Virgili com Perchet eren sempre a Madrid, aquell va nomenar dues persones que feien de Directors efectius i que tenien el nomenament de "Vice-Presidentes".

Virgili, no deixà mai d'exercir la seva autoritat. Bona mostra és l'abundant correspondència mantinguda amb els Secretaris i amb els Vice-Presidents de Càdis i de Barcelona.

En dreta llei Virgili havia de sotmetre al dictàmen de Perchet totes les qüestions. El que passava era que aquest sentia per Virgili una gran consideració i des d'un bon començament li va donar carta blanca en tot el que tocava als Col·legis i a l'Exèrcit i a la Marina.

Per tant, queda clar, que el superior immediat de José de Nájera era Pere Virgili. D'ell rebia les ordres i a ell havia de sotmetre totes les qüestions importants.

No sabem ben bé perquè, Nájera va destituir al Catedràtic que ensenyava la Geometria que era Marià Ribas²³, un protegit de Virgili que temps a venir va fundar juntament amb en Gimbernat el Col·legi de Cirurgia de "San Carlos" de Madrid.

El va destituir i va nomenar un seu amic que's deia Solano.

Tot això prescindint de Virgili i obtenint directament l'aprovació de Perchet.

Això va disgustar profundament Virgili perquè constituïa un despreci a la seva persona i perquè amenaçava trencar la bona harmonia que havia existit entre Virgili i Perchet.

Un altre motiu de disgust va ser la catalanofòbia de Nájera.

Ja hem dit com bastants catalans se-
guien desplaçant-se a Cádiz, perquè la
carrera era allí, més curta.

D'altra banda, en aquells anys l'Ar-
mada espanyola cresqué d'una mane-
ra com mai s'havia fet, amb el resultat
que la "plantilla" de cirurgians navals
era notoriament insuficient, tant que
hagueren d'habilitar-se estudiants i ci-
rurgians romancistes (*). Virgili pensà
que era millor intentar derivar joves
que estudiaven a Barcelona cap a Cà-
dis. Així moltes embarcacions que an-
ven i tornaven d'Amèrica o navegaven
en cors en persecució de pirates turcs,
argelins o moros gaudirien d'un cirur-
già preparat.

Nájera es va negar a nomenar-los;
"ha tenido Nájera valor de responder
no los quería admitir y con sola la nota
de ser Cathalanes, cuando no se du-
dan los progresos de estos naturales
en la Cirugía"^{2,23}.

Això deuria disgustar profundament
els catalans de Cádiz com Canivell,
però sobretot Virgili que se sentia orgu-
llós dels minyons catalans que es des-
plaçaven a Andalusia. Heus ací l'opi-
nió de Virgili.

El 9 d'abril de 1754 escrivia al Secre-
tari del Marquès de la Ensenada: "Al
Colegio van entrando bellos mossos
de Cathaluña, van viniendo muchos y
actualmente ai bastantes pretendien-
tes y todos han estudiado y algunos de
ellos la Medicina, hasta Doctores ai
graduados, he observado que los An-
daluses en general son muy haraganes
y que son Gente (que creen) se lo me-
recen todo sin ganarlo"².

Per totes aquestes raons, Virgili va in-
tentar –sense aconseguir-ho– la desti-
tució de Nájera.

Finalment, aprofitant una millora ex-
perimentada per l'hemiplegia de Nue-
veiglesias, el reposà en el càrec i s'all-
berà d'un parent ingrat. Aixà passava
l'estiu de 1767.

S'inicià una guerra de denúncies
contradenúncies entre Pere Virgili i
José de Nájera, que va acabar el dia 1
de febrer de 1768 en què va morir
Francisco Nueveiglesias, per a comen-
çar-ne una altra: la del nomenamen-
tament del successor²⁴.

Dues persones aspiraven al càrec:
Nájera i Canivell.

Aquest era el candidat de Virgili.
José de Nájera tenia sobre Canivell
l'avantatge de ser més antic, d'haver
estat Catedràtic d'Universitat; tenir el
nomenament de "Médico de Cámara"
honorario" i ser Doctor en Medicina
per les Universitats de Leyden i de Bo-
lonya. Els inconvenients eren "un geni
sobreobstentoso de mando y authori-
dad, inclinado a las parcialidades
poco celoso de la enseñanza y aplica-
ción de los Colegiales" i l'haver-se de-
dicat més a la Medicina que a la Cirur-
gia²³.

Canivell tenia fama de molt bon ci-
rurgista, dominava uns quants idiomes
i tenia un gran talent polític, com ho va
demostrar posteriorment.

Després d'una guerra de papers, va
guanyar la partida Virgili. A finals de
1768 Francesc Canivell era nomenat
Vice-President del Col·legi i "Cirujano
Mayor de la Armada"²⁵.

Nájera va reaccionar d'una manera
que va confirmar la seva escassa capa-
citats política. No volgué estar a les or-
dres d'algú que era inferior en distin-
cions i –segons ell– en sabiduria i de-
tàxà d'anar per l'Escola.

(*) Això va motivar queixes del Marquès de Monteverde per les dificultats en disposar de cirurgians navals²².

Com es lògic se'l va amenaçar primerament en deixar-li de pagar el sou més endavant (14 de gener de 1771) no se li pagà. Aleshores va proposar el nomenessin "Regente de los Estudios del Colegio" un càrrec que no sabem ben bé el que era però que no estava sotmés a l'autoritat del "Cirujano Mayor"²⁶.

La Secretaria de marina per únic comentari va afegir: Pídase informe a Virgili. Però això era el 17 de gener de 1772 i Virgili, malalt a Barcelona no va poder informar.

Ho feu el "Protomédico de la Armada". Diego Purcell. Aconsellava que s'accedís al que demanava o bé se'l jubilés "con un honroso retiro con su sueldo, en premio de su dilatada y lucida carrera".

No sabem quina va ser la decisió final. Nou mesos més tard –11 de setembre de 1772– moria José de Nájera²⁷.

S'ha de dir en honor a la veritat que la gestió de Canivell al front del Col·legi i dels serveis quirúrgics de la Marina de guerra, fou una de les més reeixides en tots sentits. Una vegada més Virgili no s'equivocà en triar l'home adient.

Repetim que l'any 1776 va morir Virgili.

Fins a la seva mort conservà el títol de Director dels Col·legis de Càdis i de Barcelona, de manera que tan Canivell com Roland –si bé dirigien aquells Col·legis– n'eren Vice-Directors.

Així fou com l'any 1776 en haver-se de nomenar Director del Col·legi de Càdis, els enemics del clan virgilià aconseguiren carregar-se Canivell i col·locar a Manuel Oromí, un antic alumne del Col·legi de Càdis –certa-

ment– però que havia estat expulsat de l'Armada²⁸.

La reacció de Canivell davant d'aquella monstruositat (*) no fou de despit i d'altivesa com la de José Nájera.

Acceptà deportivament la decisió²⁹, s'embarcà com cirurgià major de la flota destinada a envair Anglaterra i desplegà una activitat modèlica als hospitals de Brest, que meresqué un càlid elogi del Comte d'Aranda, aleshores l'embaixador d'Espanya a París.

Tres anys més tard –4 de gener de 1780– fou reposat en els càrrecs de "Director del Col·legi" i "Cirujano Mayor de la Armada".

L'any 1789 Canivell es va jubilar. Fou molt prop d'aquesta data que va tenir la satisfacció d'assistir al casament de la seva filla Gertrudis amb Josep Roland i Virgili, l'únic descendent de la més gran figura de la Cirurgia espanyola³⁰.

El nacional-nepotisme

Però no tan sols els parents demanen favors. Els amics també contenen. I quan un home assoleix la importància de Pere Virgili, els amics sorgeixen arreu.

Tenia Virgili amistats a Catalunya?

No en devia tenir gaires, perquè després dels pocs anys de la seva formació a l'operatori dels Cerdà a Constantí i a l'Hospital de Tarragona, va entrar a l'Exèrcit (1724) i dos anys més tard va marxar cap a València. Des d'aleshores, la seva vida va discórrer sempre fora de Catalunya (Càdis, Amèrica, París, Madrid). Tan sols, al final dels seus dies va viure a Barcelona.

Però tot això són elucubracions. Examinem els fets.

(*) Creiem que aquest qualificatiu és just. El nomenament constituí un trencament de totes les normes a la Marina i un error perquè l'actuació d'Oromí fou desastrosa.

A la vista d'un mapa d'Espanya veiem com Catalunya i Galícia són les contrades més allunyades de Càdis.

Sembla, doncs, d'una lògica elemental pensar que els alumnes més nombrosos serien els andalusos, seguirien els murcians, els castellans de la Manxa i els extremeños, vindrien els valencians i castellans vells i, finalment hi hauria una minoria de catalans, aragonesos, bascs, asturians i gallecs.

Tot això resulta cert amb una sola excepció: el nombre de catalans era proporcionalment enorme. Els catalans venien després dels andalusos³¹.

Aquest fet es mantingué fins l'any 1760 en que s'inaugurà el Col·legi de Cirurgia de Barcelona, al que, naturalment, acudiren tots aquells catalans que volien exercir la Cirurgia. De totes maneres, —ja ho hem dit— l'existència d'un Col·legi a Barcelona no va estroncar en sec l'anada de catalans a Càdis.

Quan es pregunta a algun castellà com són els catalans, us solen dir: "los catalanes son muy suyos".

I això es una veritat com un temple. El que passa és que per comprovar-la s'ha d'anar a viure fora de Catalunya.

Les colònies catalanes es distingien per dos trets particulars. Els seus membres tenen una situació econòmica-social superior a la mitjana de les altres i manifesten una solidaritat molt més elevada.

Això era el que passava a Càdis. El nucli inicial de catalans en aquell Col·legi fou, primerament, petit: dos Catedràtics catalans, que eren Pere Virgili i Francesc Canivell. Els altres professors eren Gaspar Pellicer (valencià) i José Béjar, Francisco Nueveiglesias y José de Nájera que eren castellans i Llorenç Roland que era fill de pares francesos, però nascut a Càdis.

Però entre dels cinc no-catalans els tres últims estaven emparentats amb

Pere Virgili. La supremàcia catalana quedava assegurada. Anem ara als fets concrets.

Un estudi minuciós de la tesi doctoral de Francisco Braza³² ens permet comprovar com els alumnes catalans eren tractats a Càdis com els demés.

O sigui, que si el noi feia bretolades per més català que fos era expulsat del Col·legi i si a l'hora de l'examen no arribava al límit fixat, el fet de ser català no el salvava del "reprobado".

Ara bé, en general —i aquesta és una opinió de Francisco Braza— els catalans es distingiren per ser més seriosos, estudiosos i disciplinats que tots els altres.

Segurament hi jugava un gran paper l'esforç que la família de l'alumne català feia enviant un noi tan lluny de Catalunya i, per altra banda, s'ha de considerar que la distància feia un paper seleccionador, de manera que a Càdis hi anava una mena de "élite", però el fet és aquest.

On era, doncs, el tracte de favor?

El tracte de favor l'hem de buscar en els premis i distincions. Són molt demostratives les xifres següents.

Entre 1748 i 1798 passaren pel Col·legi 431 andalusos i 67 catalans³¹. És a dir, la proporció era d'un català per cada 6,43 andalusos.

Doncs bé, en aquest mateix període de temps foren becats per anar a estudiar a l'estranger set catalans i dos andalusos, quan la proporció hauria d'haver estat de tres catalans per 13 andalusos.

Un altre paràmetre és el nombre de Premis de final de carrera, és a dir, sortint del Col·legi amb el nomenament de "Primer Cirujano de la Armada" del que ja hem parlat.

Dinou andalusos assoliren aquest guardó, en front de deu catalans.

Un altre índex és el nombre de Cate-

dràtics catalans i no catalans.

Heus aquí la llista de Catedràtics entre 1748³² (any en que es fundà el Col·legi de Càdis) i 1760 (any en que s'inauguraren els estudis de Cirurgia a Barcelona).

Pere Virgili
Gaspar Pellicer
Francesc Canivell
Joan Manresa
Josep Selvarresa
Francisco Nueveiglesias
Joan Benet Raynaud
José de Nájera
Francisco López Cárdenas
Francisco Ruíz
José Béjar
Llorenç Roland
Bernardo Beau

O sigui, de 13, cinc catalans (Virgili, Canivell, Manresa, Selvarresa i Raynaud) i quatre parents (Nueveiglesias, Nájera, Roland i Beau).

Dels 65 Catedràtics que hi hagué a Càdis entre 1748 i 1831³⁴, 18 eren catalans i 47 no catalans; és a dir, cinc catalans per cada 13 Professors no catalans, essent així que tant sols els alumnes andalusos eren sis vegades més nombrosos que els catalans.

Un altre índex és el de Directors del Col·legi, càrrec que comportava el de "Cirujano Mayor de la Armada".

Entre 1748 i 1831 ostentaren aquest importantíssim càrrec (era el responsable, pràcticament, de tota la Sanitat naval) 10 persones, de les que sis foren catalans i dels altres 4, dos (José de Nájera i Francisco Nueveiglesias) emparentats amb Virgili.

Comentari final

Queda ben demostrat el nepotisme de Pere Virgili i la decidida protecció que tant ell com els seus successors tingueren envers els catalans.

S'ha de convenir, no obstant, que tots aquells que reberen aquesta classe de favors no deceberen –fora de contades ocasions– als seus protectors. Per altra banda, el nostre judici –que en haver transcorregut dos cents anys– ha de resultar gairebé imparcial, reconeix que la protecció dispensada a un Joan Manresa, un Josep Selvarresa, un Andreu Montaner o –els més coneguts de tots– Antoni Gimbernat i Francesc Ganivell– va ser plenament encertada. Nepotisme sí, però en benefici de persones que s'ho mereixien.

BIBLIOGRAFIA

1. DIEGO FERRER. Pedro Virgili. Colegio Oficial de Médicos de Barcelona, Barcelona 1963, pág. 299. Des d'ara Diego Ferrer (P.V.).
2. RAFAEL ALBIOL. Pere Virgili i el seu temps. Tesi doctoral de la Facultat de Medicina de Tarragona, 1992.
3. AGS. Marina, lligall 219.
4. DIEGO FERRER. Historia del Real Colegio de Cirugía de Cádiz, Cádiz, 1961, pág. 60. En endavant: Diego Ferrer (C.C.).
5. DIEGO FERRER (P.V.), pág. 65.
6. JUAN RIERA. Cirugía española ilustrada y su comunicación con Europa. Acta Histórico-médica vallisoletana, VII, Seminario de Historia de la Medicina de Valladolid, 1976, pág. 154.
7. DIEGO FERRER (C.C.), pág. 121.
8. JUAN RIERA (loc. cit.) pág. 156.
9. IBIDEM, pág. 267.
10. DIEGO FERRER. Andrés Montaner y Virgili y la fundación del Real Colegio de Cirugía de México. II Congreso Español de Hist. de la Medicina. Salamanca, 1965, vol. II, pág. 179.
11. DIEGO FERRER (P.V.), pág. 271.
12. AUC. 165, 105 i 134, 7.
13. IBIDEM, Mss. 763, fol. 103.
14. J.M. CALBET CAMARASA i JACINT CORBELLÀ CORBELLÀ. Diccionari biogràfic de metges catalans, Barcelona, 1981, núm. 730.
15. JORDI PAU ROIGÉ. Aspectes sanitaris dels Arxius parroquials del Priorat (s. XVI a XVIII) tesi doctoral 1991, Facultat de Medicina de Reus.
16. Arxiu militar de Segòvia. Expedient de Francisco Bausili.
17. JOSEP M.ª MASSONS. Les facetes humanes de Francesc Puig. En premsa.
18. Curriculum vitae de Francesc Puig. AGS. Guerra moderna, lligall 6551.
19. BENICIA VIDAL GALACHÉ. Francisco José Martínez: Un sevillano cruel al frente del Real Colegio de Cirugía de Barcelona. Medicina e Historia.
20. DIEGO FERRER (P.V.), pág. 359.
21. DIEGO FERRER (C.C.), pág. 111.
22. IBIDEM, pág. 118.
23. AGS. Marina, llig. 228.
24. DIEGO FERRER (C.C.), pág. 119.
25. AGS. Marina, llig. 222.
26. IBIDEM, llig. 223.
27. DIEGO FERRER (C.C.), pág. 122.
28. IBIDEM, pág. 128.
29. IBIDEM, pág. 129.
30. Diego Ferrer (P.V.), pág. 383.
31. DIEGO FERRER (C.C.), pág. 318.
32. FRANCISCO BRAZA. La enseñanza en el Real Colegio de Cirugía de Cádiz. Tesis doctoral de la Universidad de Cádiz, 1958 (*).
33. DIEGO FERRER (P.V.), pág. 176 i 181.
34. DIEGO FERRER (C.C.), pág. 278 i 279.

(*) Devem al Prof. Diego Ferrer la lectura d'aquesta tesi, malhauradament inèdita, que ell va inspirar i dirigir.